

ИНФОРМБИРОВСКАТА КАМПАЊА И МАКЕДОНСКИТЕ БЕГАЛЦИ ОД БЕЛОМОРСКА (ЕГЕЈСКА) МАКЕДОНИЈА

Нападот на Сталин и Информбирото врз КПЈ и ФНРЈ во 1948-та, предизвика бројни реперкусии и на меѓународен, надворешно-политички, но, и на внатрешно-политички план¹. До 1948 година, југословенскиот државно-партиски врв политички и економски речиси целосно се потпираше врз Советкиот сојуз и врз земјите на „народната демократија“ односно Источно-европските земји². По оваа година, Југославија наеднаш остана изолирана, осамена, без пријатели и сојузници на надворешен план, додека на внатрешно-политички план се случуваа големи преломи: идеолошки чистки, Голи Оток, кршење на законитоста, самоволие, политичко насилство, радикализација на аграрната политика (форсирана колективизација).

¹ Информбирото послужи на како интернационална рамка на судирот Тито-Сталин, така што КПЈ и ФНРЈ беа исклучени од “братската заедница” на земјите на ИБ и изложени на жестоки напади од страна на другите комунистички партии. Тоа е период во кој пред ФНРЈ претстоеле тешки задачи какви што биле: надминување на воените штети, зацврстувањето на новата власт и доизградување на државната структура на власта, спроведување на нови економски мерки на патот на зацртаната комунистичка проекција на општеството (експропријација, национализација, планско стопанисување, “социјалистичка преобразба на селото”, описменување, создавање на културно-просветни и други институции итн.).

² До судирот, Југославија од страната на Сталин беше посочувана за пример на бугарската и на другите комунистички партии, меѓу кои Јосип Броз Тито уживаше неспорен углед. Но, набрзо, заради донесување самостојни одлуки, без консултации со Сталин, Тито мораше да биде ликвидираан. Тоа беше период во кој по завршувањето на Париската мировна конференција и воспоставувањето на сфери на влијание на големите сили, Сталин започна со политиката на унификација на политичките системи, внатрешната и надворешната политика на источно-европските земји, односно со воспоставување на монолитизмот кој подразбира еден авторитарен центар и еден водач. Во тие рамки требаше да биде срушен титовиот авторитет и залагање за сувереност на тогашна ФНРЈ, зашто беше јасно дека земјите на истокот од железната завеса ќе имаат ограничен суверенитет. Во името на пролетерскиот интернационализам, тие ќе бидат принудени дел од својот суверенитет да пренесат на водечката земја на социјализмот - СССР.

Советско-југословенскиот конфликт во 1948-та, поточно нападот на Сталин врз Југославија, помеѓу другото, играше една од поважните улоги во одвивањето на општествено-економските и политичките процеси во македонското општество, чии реперкусии ги расчистуваме до денеска (пренасочување на стопанскиот план во интерес на индустријализацијата на поразвиениот север во федерацијата, зголемување на стапките на задолжителниот откуп на земјоделски производи за извлекување екстра профит од земјоделството, колективизација на селото која го запустит македонскиот аграр, воведување на репресивен режим со бројни затворања и политичко насилство, создавање на систем на доушнициштво итн.).

Сепак, во рамките на наведените реперкусии, можеби една од најтешките последици за Република Македонија во контекст на информбировската кампања беше затворањето на границите и пропаѓањето на минималните шанси за обединувањето на македонскиот народ. Судирот со ИБ делуваше врз радикална промена на односите помеѓу Југославија и соседните држави, Бугарија и Албанија³. Дотогаш блиските и пријателски односи и глорификацијата на улогата на Јосип Броз Тито во антифашистичката борба и комунистичкото движење, беа заменети со жестоки вербални навреди, прекинување на стопанските врски и предизвикување погранични инциденти⁴. Од 1948 година Македонија се најде заокружена со речиси најзатворените граници во современа Европа. Физичката и духовната комуникација помеѓу поделениот македонски народ на Балканот беше сведена до занемарлив степен. Стотици примери зборуваат за потресните семејни драми на македонските семејства кои останале затворени зад разните државни граници на Балканот.

Во рамките на југословенско-советскиот судир, меѓу другото, дојде до нарушување на односите помеѓу Комунистичката партија на Југославија (КПЈ) и Комунистичката партија на Грција (КПГ). Прифаќајќи ја Резолуцијата на ИБ, грчкото партиско раководство на чело со Никос Захаријадис започнало кампања против КПЈ, а голем дел од Македонците во редовите на КПГ биле отстранувани и политички изолирани со наводниот страв дека ѝ служат на КПЈ и Југославија. Со тоа

³ Димитър Влахов, *До Георѓи Димитров, претседател на Министарскиј совет на Народна Република Бугарија*, Скопие 1948. (Напишано во Белград на 27.09.1948 година)

⁴ Arhiv Republike Slovenije, f: Rodbinski fond Edvard Kardelj, 162/613, Prepiska između SK SKP (b) i SK KPJ i Rezolucija Informbira.

национално-ослободителното движење на Македонците во Грција претрпело сериозен удар⁵.

Почетоците на информбировската кампања против КПЈ и ФНРЈ временски кореспондираа со евидентниот пораз на Демократската армија на Грција (ДАГ) во рамките на Граѓанската војна во Грција. Притоа, раководството на КПГ настојува вината за поразот да ја префрли на други фактори: САД, Велика Британија, Југославија и организацијата НОФ на Македонците од Егејска Македонија. Ова македонско антифашистичко и национално-ослободително движење беше прогласено за внепријателска агенура во Грција. Притоа все тврдеше дека југословенските разузнавачки служби организацијата НОФ ја претвориле во агенура регрутирајќи вагенти и вишиониот од редовите на Македонците⁶. Во функција на докажување на обвиненијата со кои беа теретени Македонците беа превземани низа репресивни, административни и морално-политички мерки. Притоа, Централната служба за безбедност на ДАГ формира специјално одделение со задача да се пресметува со вТитовите агентиг.

Внатрешната претметка во КПГ и ДАГ за времето на Информбирото го надополнуваше масовниот, невиден терор на кој беше изложено населението во егејскиот дел на Македонија, односно Северна Грција. Несигурноста кај населението предизвикана од прогоните и теоророт придонесе да се забрза и омасови процесот на напуштање на земјата. Поразот на демократските сили (август 1949) ѝ погодуваше на грчката десница во систематското етничко чистење на егејскиот дел од Македонија⁷. Монархистите преку паравоени формации спроведоа

⁵ Повеќе извори зборуваат за трагичниот биланс на борбата за демократијата во Грција. Во таа борба голорак, македонскиот народ истовремено "стана да го брани својот опстанок и кога тој нерамен бој заврши, зад себе остави над 10.000 убиени, исто толку затворени и интернирани (осудени или неосудени од преките грчки воени судови) по грчките затвори и сувите острови и преку 50.000 бегалци и емиграција во ФНРЈ и источните земји" (ДАРМ, ф: Републички Главен Одбор на ССРМ - Скопје, к-39, Секретаријатот на Главниот одбор на Здружението на Македонците од Егејска Македонија, До Извршниот совет на ФНРЈ, 10.08.1953).

⁶ Ристо Кирјазовски, *Егејскиот дел на Македонија во Граѓанската војна во Грција*, ИНИ, Скопје 2001, 265-266.

⁷ Во периодот 1941-1949 под силниот терор беа иселени од Грција околу 120.000 Македонци. Со тоа, покрај иселувањата во претходниот период, беше исполнет планот на грчката десница, направен во декември 1944 година за ликвидација, депортирање и присилно изгонување на т.н Грци Славофони. (Тодор Х. Симовски, *Етничките промени во Егејска Македонија во XX век*, 36. "Етничките промени во Егејска Македонија во XX век", Скопје 2002, 33-75). Уште во јануари 1946 година, републиканскиот неделен весник "Елефтерос", бр. 28, пишува: "Славомакедонците треба да исчезнат оттука, тие треба задолжително да се истераат и нека одат во која било соседна земја" (Тошо

невиден терор заради истребување на македонското население, отворено изјавувајќи дека кога ќе дојде кралот "нема да најде ниту еден Словен во земјата"⁸.

Заради спречување на бранот на бегалци, била формирана специјална комисија на ООН за Балканот⁹. Сепак, процесот на иселување не беше запрен ни по Граѓанската војна, кога грчките власти донесоа низа дискриминаторски закони во однос на Македонците. Притоа, грчката дипломатија со засилени активности на меѓународен план се спротивставува на било какво покренување на правата на македонското малцинство во Грција, особено остро реагирајќи на споменувањето на поимот вЕгејска Македонијаг и вЕгејски Македонци¹⁰.

Антимакедонската кампања во рамките на КПП беше особено засилена по поразот на ДАГ. Во резолуцијата на Шестиот пленум на ЦК на КПП, одржан на 9 октомври 1949 година во Бурели, НР Албанија, и во други партиски документи се тврди дека причините за поразот на ДАГ се: неограничената помош што му ја дадоа САД и Велика Британија на атинскиот режим и впредавството на Тито и на неговата вагентураг во Грција. Во документите се потенцира потребата од немилосрдна борба

Поповски, *Македонскојто национално малцинство во Буѓарија, Грција и Албанија*, "Македонска книга", Скопје 1981, 195).

⁸ Показувајќи се на дело, овие паравоени формации, само во периодот од февруари 1945 до мај 1947 година во Костурско, Леринско, Воденско, Ениџевардарско ги направиле следните злодела: без судење убиени 278 Македонци, силувани 297 жени, затворени 6.456 лица, 4.200 лица осудени, 3.215 осудени на повеќегодишен затвор, 1.449 интернирани, 13.449 малтретираны, 1.191 изгорени куќи, 13.938 протерани селани од нивните домови и 45 иселени села (ДАРМ, фонд бр.996 - Егејска Македонија во Граѓанската војна, Извештај од 20.05.1947).

⁹ Според извештајот на комисијата на ООН од 13 мај 1949 година, бројот на бегалците од Грција изнесува 552.000 лица од кои 232.000 од Македонија. Комисијата наведува дека и самата грчка влада изнела податок дека од Грција имало 486.925 бегалци. (Лазар Лазаров, *Француски погледи за џоложбата на македонскиот народ и еџничкиите џромени во Егејска Македонија (1944-1957)*, "Еџничкиите џромени во Егејска Македонија во ХХ век", Здружение на децата бегалци од егејскиот дел на Македонија, Скопје 2002, 186).

¹⁰ Така, во еден грчки Меморандум, испратен до британската влада, од 28.09.1950 година, меѓу другото стои: "'Егејските Македонци' се изросток на 'балканската' политика неодамна измислена од грчките соседи со цел да ја дезинтегрираат неа. Ова е парола против која грчката нација тргна и победи со сопствената крв и материјалната помош од сојузниците. Грчко-југословенското приближување нема да биде од корист за Грција, ниту ќе биде потребен фактор во сојузничката политика, доколку продолжи да биде уништувано од оваа гангрена". (*Македонциите во југословенско-грчкиите односи*, Документи 1950-1953, том II, избор, превод и редакција Лилјана Пановска, Тодор Чепреганов, ДАРМ, Скопје 2001, 247)

против остатоките на вТитовите агентиг во редовите на ДАГ и на цивилното население што ја напушти Грција. Ваквиот став значеше продолжување на антимакедонската кампања во емиграцијата¹¹. Тоа набрзо ќе се покаже во практика, со оглед на фактот што во ноември 1949 година, во екот на најсилниот притисок на ИБ врз ФНРЈ, поразените борци на ДАГ и цивилното население беа префрлени во СССР и во другите источно-европски земји. Таму, покрај притисоците на грчките и прогрчки припадниците на КПГ, овие емигранти беа изложени и на проверка и репресија на режимите кои беа настроени непријателски кон сето она кое носеше предзнак или етикета втитов агентт.

Токму во Букурешт, во почетокот на 1951 година, со одлука на политбирото на ЦК на КПГ, беше формирана специјалната институција наречена вОдделение за будностг, во чија работа беа ангажирани и советски инструктори. Ова Одделение одигра особена улога во репресијата и прогонството на Македонците под наводно идеолошко-политички превез. Основна задача која Одделението ја доби од раководството на КПГ беше да ги обвини раководителите на македонското ослободително движење во периодот 1941-1949 година за поткопувачка и агентурска дејност во корист на Белград и на Интелиденс сервис. Всушност антијугословенската информбировска капања беше максимално искористена за вршење дискриминација и терор врз Македонците. Така, КПГ се придружи кон антимакедонското насилство кое перманентно ќе го спроведуваат грчките власти без оглед на нивната политичка провиниенција и обоеност¹².

¹¹ КПГ и нејзиниот раководител Захријадис започнале жестока кампања против НОФ, при што, низ различни пишувани материјали беа обвинети бројни Македонци за контрареволуционерна шпионска дејност во корист на Титова Југославија. Покрај пропагандната дејност бројни борци-Македонци беа судени, а дел од нив стрелани. Покрај судења и стрелања, во јули 1949 година во Вичо службата за безбедност на ДАГ, со одобрение на раководството на КПГ-ДАГ, организира логор, во кој беа изолирани голем број Македонци осомничени за соработка со Југославија. (Ристо Киријазовски, цит. труд, 266-279; ДАРМ, ф. Грција, к. 18/19/63; к. 18/44, 144; к. 18/59, 82; к. 20/291; к. 28/28/23; к. 20/28/43).

¹² Во рамките на политиката на искоренување на Македонците од нивните родни места, грчките власти носат низа законски акти за конфискација, национализација и за експропријација на имотите на борците на ДАГ. Врз основа на Декретот М/48, Декретот Н/48, Законот 2536/53 извршена е конфискација на околу два милиони декари обработливо земјиште, пасишта и шуми, главно во пограничните македонски подрачја, од кое пред војната се издржувале 30.000 домаќинства. Заедно со земјата биле конфискувани станбените згради, работните простории, дуќаните, покуќнината итн. Според законите, конфискација на имотите се вршела на учесниците во ДАГ, што емигрираа и на оние на кои им беше одземено државјанството. Во овие рамки, на повеќе од 15.000 Македонци им беше одземено државјанството, а повеќе од 50.000 беа принудени да

Поради теророт што го спроведувала десницата, многу македонски семејства беа принудени да бараат сигурно прибежиште во соседните земји - Југославија и Бугарија, или во прекуокеанските земји. Според податоците што официјално ги наведува ЦК на КПГ (од октомври 1950 година), вкупниот број емигранти прифатени во источноевропските земји и Советскиот сојуз изнесувал 55.881 лице, од кои повеќе од 20.000 биле Македонци. За пребеганите во Југославија се изнесува бројот 45.000-50.000 лица¹³. Ако кон ова се додаде бројот на прогонети деца, кој според некои извори се движи од 28.000-30.000, можеме да зборуваме за една навистина трагична судбина на бројни раселени и разделени семејства.

Така, во сплетот на крватата Граѓанската војна во Грција и подолнителните компликации кои настанаа заради информбировската кампања, необично трагична судбина доживеале раселените и откорнати од своите семејства и огништа деца. Овие деца, жртви на војната, организирано беа евакуирани во пролетта 1948 година. Околу 28.000 деца најдоа прибежиште во прифатилиштата во источноевропските земји. Од нив околу 11.000 деца беа згрижени во тогашна ФНРЈ¹⁴. Децата од Булгески родители мораа да заминат во редовите на ДАГ, уште во текот на мај 1948 година биле преместувани во детските домови отворени за децата без родители, под заштита на Црвениот крст. Но, поради влошените односи со КПЈ (во рамките на судирот со Информбирото), КПГ издава наредба

емигрираат. Најголема конфискација на македонските имоти била извршена со законот 2536/53, кој се применувал со невидено варварство. На конфискуваните македонски имоти властите носеле Грци од други делови на државата, па дури и од Кафказ. Тоа биле колонисти на кои власта можела целосно да се потпира во спроведувањето на етничкото чистење на северниот дел од државата. Во овој период насилството врз Македонците достига невидени размери, зашто грчкиот патриотизам се докажувал преку бројот на убиените и малтретираните Македонци, преку силуваните и убиените Македонки итн. Одредбите на споменатиот Закон пропишувале на 60 км од границата кон внатрешноста да се иселат “нелојалните” граѓани и на нивно место да се населат Грци, “задрани” елементи, “со јасна и со потврдена грчка национална свест”. (Ристо Кирјазовски, *Македонското национално прашање и Граѓанската војна во Грција*, ИНИ, Скопје 1998, 340-341).

¹³ Фани Мартинова - Буцкова, *И ние сме деца на мајката земја...*, Здружение на децата-бегалци од Егејскиот дел на македонија, Скопје 1998, 32.

¹⁴ Бројката од 11.000 деца прифатени во Југославија се однесува на вкупниот број деца, од кои некои биле сместени во детските домови на Црвениот крст, а другите, поголемиот дел, биле со родители или родители. ФНРЈ беше меѓу првите земји што прифатија најголем број деца-бегалци со родители и без родители. Освен тоа, низ неа поминаа околу 12.000 деца без родители, упатени кон источноевропските земји, кои беа привремено сместени и нахранети, а потоа регуларно предадени на надлежните органи во земјите што дефинитивно ги прифаќаа.

за префрлање на децата од Југославија во источноевропските земји. По оваа наредба, околу 2.000 деца заминале во Чехословакија¹⁵. Така, на самиот старт на повеќегодишниот судир помеѓу КПЈ и Информбирото, во рамките на трагичното интернирање на децата од Грција, своевидна улога за влошување на состојбите одигра и идеолошкиот раскол помеѓу комунистичките партии.

Децата под заштита на југословенскиот Црвен крст беа сместени во повеќе домови и интернати, така што во периодот од 1948-1958 на тлото на ФНРЈ беа отворени повеќе домови и интернати во Војводина, Хрватска и Словенија¹⁶. Во овие домови и интернати, во почетокот на 1949 година беа сместени вкупно 1.857 деца од кои 1.581 Македонче и 276 Грчиња¹⁷. Македонските деца кои го завршуваа основно училиште во другите републики, биле упатувани на понатамошно школување во НРМ, каде што се отворале домови за нивно прифаќање¹⁸.

Според непотполни податоци, до почетокот на 1951 година на територијата на НРМ биле населени 3.957 семејства и 1.681 семејство со вкупно 17.699 членови. Иако државата се наоѓала под економска блокада и располагала со крајно оскудни извори за стопанска продукција и подем, сепак никако не се запоставувало прашање за Егејците кои навистина биле во извонредно тешка материјална положба. Тука во прв ред спаѓало градењето на станови за сместување на бегалските семејства и обезбедување на нивниот економски опстанок¹⁹.

¹⁵ Фани Мартинова - Буцкова, цит. труд, 36.

¹⁶ Во рамките на ФНРЈ, детски домови беа отворени во: Војводина - Бела Црква, Нови Сад, Хрватска - Црквеница, Загреб, Осиек, Врбас, Зрењанин, Крани, Савилово, Кула, Самобор, Пладиште, Вршачка Чука, с. Страша - Банат; Словенија - Дутовље, Стара Гора, Шент Вит. (ДАРМ, ф: 997, к-1.2/3-4).

¹⁷ За нивното воспитување и образование биле ангажирани 90 лица, од кои 17 македонски и 10 грчки учители, а како воспитен и друг помошен персонал работеле уште 33 Македонци и 30 Грци (ДАРМ, исто).

¹⁸ Така, домови за "Егејчиња" беа отворени во повеќе градови во НРМ. Во Струга, на 1.03.1950 година беше отворен домот "Гоце Делчев" во кој беа згрижени 60 деца од 7 до 16 години. Потоа домови имаше во Битола, Куманово, с. Петровец - Скопско, Демир Капија - Кавадарско, Валацково. Во Валацково во 1952 година беше отворен детскиот дом "Александар Ранковиќ" во кој беа згрижени 270 деца, најголем број деца-бегалци дојдени од домовите од другите републики (Весник "Глас на Егејците", од мај 1954 година). Според сеќавањето на неговиот директор (1952/53 година), Глигор Тодоровски, "постоењето на Домот 1952-1958 година остави силни траги во културниот живот во градот и околицата во настапите на хорската, играорната, балетската и други секции што постоеа во Домот".

¹⁹ ДАРМ. ф: ЦК КПМ/СКМ, к-27, док. 39, Записник за састанка Бироа ЦК КПМ, одржаног 14 маја 1951 год.

Згрижените Македонци од егејскиот дел на Македонија, до 1952 година имале статус на бегалци во НРМ, според конвенциите за бегалци на ООН. И покрај тоа, тие во најголем број сакале да живеат во НРМ, чувствувајќи ја како своја матица. Таа нивна желба да живеат во НРМ постоела уште со самото напуштање на Грција, но, заради низата околности, тие прибежиште најдоја во сите источно-европски земји. Со нарушувањето на односите на Југославија со овие земји, по судирот со ИБ, во 1948 година, оваа желба можеа да ја остварат минимален број бегалци-Македонци во источно-европските земји. Овој судир ги стави бегалците од Егејска Македонија во многу незавидна положба.

Сталинистичките режими во источноевропските земји во рамките на жестоката кампања против Југославија и КПЈ, заземаат негативен став кон сето она што беше именител на политика и дејствување на КПЈ. Во тој пакет спаѓаше и односот на КПЈ кон македонскиот народ, како еден од рамноправните во југословенската држава. Затоа, не ретко, Македонците беа прогласувани за југословенски агенти и шпиуни.

Во стихијниот бегалски бран, многу семејства беа разделени и распрснати во повеќе земји. Со прекилот на односите помеѓу ФНРЈ и земјите на ИБ, во периодот 1948-1955 година, останаа разделени мајка со син, сестра со брат..., беа прекинати бројни семејни врски, без никаква можност луѓето да се видат, а притоа, да не ги доживеат и тортурите на заштитниците на внатрешната безбедност на овие земји²⁰. Осврнувајќи се нешто подоцна, во 1957 година, на овој период, органот на КПГ "Неос Козмос" пишува дека на Македонците, без никакви основи, им се лепени етикети на агенти, непријатели и слично, дека врз основа на обвинението дека се "Титови агенти", биле прогонувани, апсени итн.²¹ Заради стравот од реперкусии, повеќето Македонци во источноевропските земји не можеле јавно да ја манифестираат својата желба за населување во НРМ.

На другата страна, водејќи интензивна идеолошка борба со СССР и останатите земји членки на ИБ, во периодот по 1948-1955 година, КПЈ била исплашена од евентуалната "ИБ-заразеност" на егејските бегалци во источноевропските земји. Особено внимателни, властите во НРМ биле кон политичките емигранти од источните земји, меѓу кои, реално или пренегласено барале уфрлени агенти, од Исток или Запад, против ФНРЈ.

²⁰ За голготата низ која поминале многу семејства, за нивните бегалски маки, за однос на Грците кон Македонците во емиграција, потресни сеќавања кажуваат македонските жени (види: Лидија Стојановиќ-Лафазановска, Ермис Лафазановски, *Еџодусот на Македонците од Грција: Женските стории за Втората светска војна и нивниот еџодус*, EURO BALKAN, Скопје 2002)

²¹ ДАРМ, ф: ЦК КПМ/СКМ, к-101, док. 23, За некои проблеми во врска со уселувањето на Македонците од источно-европските земји во СР Македонија, материјал од 64-та седница на ИК на ЦК СКМ, 20.2.1964.

Тоа особено важело за политичките емигрантите од соседните земји - Албанија и Бугарија. Овие лица почнале да доаѓаат неколку месеци по Резолуцијата на ИБ и биле следени од органите за внатрешна безбедност на ФНРЈ²².

И покрај стравот од "уфрлени агенти", властите во НРМ, особено раководството на КПМ, настојувале грото на бегалците од Беломорска Македонија политички да ги активираат и помасовно да ги вклучат во партиските редови. Меѓутоа, ваквата интенција била повеќе декларативна, зашто во практиката мошне се внимавало за приемот на "Егејците" во редовите на КПЈ/КПМ, кои дури се ставале во посебна етничка графа кога се изнесувал етничкиот состав на членовите. Кон нив постоела огромна доза на подозрување заради нивното евентуално определување за политката на СССР и Сталин. Според оценките на КПМ, "под влијание на ИБ потпаднале добар дел од кадрите на ДАГ..."²³. Покрај ИБ-влијанието (1948/49), било забележано и "осетно грчко влијание" (1950/51), "ако може за такво да се говори" зашто тоа немало "некакви идеолошки и национални побуди со исклучок на изброени агенти и гркомански елементи - но исклучиво од материјални побуди". Ваквото "грчко влијание" се поврзувало со барањата на дел од бегалците за добивање пасош во Грчкиот конзулат. Според наводите на документите, "и ова влијание е пресечено со енергична интервенција на органите на власта и политичката објаснувачка работа на Здружението на бегалците така што може да се рече дека и оваа појава во основа е ликвидирана...". Притоа се констатира дека "двете споменати непријателски влијанија, главно, се отклонети..."²⁴.

²² ДАРМ, ф: ЦК КПМ/СКМ, Управа за агитација и пропаганда, Комисија за Албанија, к-49, Елаборат за албанската политичка емиграција во Македонија, мај 1953; ДАРМ, ф: ЦК КПМ/СКМ, к-49, Елаборат за полит. емигрантите од Бугарија, 4.02.1953.

²³ КПМ смета дека дел од борците на ДАГ, главно, го ширеле информбировското влијание "сред еден дел од масите, особено оние кои имаа семејни врски со бегалците од Егејска Македонија во источните земји. Но тоа влијание... со текот на времето се повеќе и повеќе опаѓаше и тоа поради општата идеолошко-политичка победа на Југославија над хајката против неа од Советскиот блок и поради тешките услови во кои се поставени бегалците во земјите од советскиот блок...". (ДАРМ, ф: Републички Главен Одбор на ССРМ - Скопје, к-39, Анализа за ситуацијата сред бегалците од Егејска Македонија во ФНРЈ, 7.10.1953).

²⁴ Тоа "грчко влијание" било оценето како "спонтана појава на најзаостанатиот дел од бегалците...во ситносопственичката свест на тие луѓе, политичка заостанатост и ниска национална свест..." (ДАРМ, ф: Републички Главен Одбор на ССРМ - Скопје, к-39, цит. док.).

Сепак, властите во НРМ и ФНРЈ, честопати, биле соочени со реално поинакви ставови на бегалците во однос на некоя важни прашања на југословенската надворешна политика. Во тие рамки, само ќе напоменам дека голем дел од овие луѓе не се откажувале од барањата на линијата на обединување на македонскиот народ. Барањето за обединување, во тие услови и време, исто така, спаѓало во арсеналот на "непријателското делување против ФНРЈ", зашто таа била заинтересирана, заради својата меѓународна положба дефинитивно да го затвори македонското прашање како решено во нејзините рамки, при што не се откажувала од правото за заштита на малцинствата на народите на Југославија во соседните земји²⁵.

Заради приврзеноста на КПГ кон советската партија и Информбирото, како и заради покренувањето на чувствителното прашање за обединување, примањето на "Егејците" во редовите на КПЈ/КПМ се одвивало мошне внимателно. Притоа, Бирото на ЦК на КПМ дури на седницата од 14 мај 1951 година носи одлука со која сите оние кои биле членови на КПГ (со исклучок на оние за кои имало податоци дека не можат да бидат примени), требало веднаш да поднесат изјави за прием во членство на КПЈ. При Контролната комисија на ЦК на КПМ била оформена посебна група која во соработка со раководители од Егејска Македонија ги разгледувала изјавите на кадрите и доставувала предлог до Контролната комисија на ЦК на КПМ. Партиските комитети на теренот добиле препорака преку "засилена политичка и партиска работа помеѓу Македонците од Егејска Македонија да настојуваат што повеќе да примат за членови на КПМ...". Оценувајќи дека "теоретското ниво" на кадрите од Егејска Македонија било "многу ниско", се бара, во најголем број, тие да се испраќаат во партиските школи²⁶.

Во текот на 1950 година, во НРМ беше формирано Здружение на Македонците од Егејска Македонија кое во почетокот се јавувало или било сфатено "како еден вид претставништво на бегалците-полномоштво,

²⁵ Југословенската надворешна политика не можела да го игнорира фактот за постоење на македонско малцинство во Грција, при што повремено го покренувала прашањето за признавање на националните права на Македонците во Грција. Педантните британски дипломати во Атина ќе забележат: "... Југословените не се расположени да го прифатат аргументот дека 'нема македонско малцинство' во Грција по пат на замолчување...Потоа, поради надворешни и внатрешни причини, југословенската пропаганда не сака да задржи дискретен молк во однос на 'грчка Македонија' што би било најдобро". Во продолжение на овој извештај, сепак се констатира дека во натписите на југословенска страна нема некави територијални барања. (*Македонциите во југословенско-грчкиите односи*, Документи, ...112)

²⁶ ДАРМ. ф: ЦК КПМ/СКМ, к-27, док. 39, Записник за састанка Бироа ЦК КПМ, одржаног 14 маја 1951 год.

кое треба да се грижи за сите проблеми на бегалците и тоа во прв ред материјални". Ваквото раширено гледање кон организацијата, секако дека не било правилно, зашто, властите во НРМ, веројатно, од ова Здружение очекувале политичка работа и поголема агитација сред бегалците во правец на афирмација на југословенската политика²⁷. Во одредени ситуации, бегалците сметале дека Здружението е должно да ги реши нивните проблеми, при што ГО превземал мерки вон своите ингеренции, што доведувало до судир со органите на власта во НРМ²⁸.

И покрај постојните недоразбирања, евидентно е дека властите многу сериозно пристапувале кон разрешување на егзистенцијалните проблеми на бегалците (изградба на станови и социјални мерки како доделување инвалиднина и сл.), зашто најголем дел од нив, голи и боси ја спасувале главата пред теророрт на грчките војски и паравоени дружини, не можејќи да понесат речиси ништо со себе. Изнемоштени, преплашени, гладни, боси и голи, стигнале во сиромашна држава со свежи рани од војната, која требало дополнително да ги решава социјалните проблеми на најголемиот број од своите граѓани.

Паралено со водењето грижа за разрешување на економските и социјални проблеми, државно-партиската власт во НРМ, постојано прави увид во поглед на политичкото држење и политичката положба на Македонците од Егејот. Сумирајќи дел од претходните појави, ЦК на КПМ во 1953 година, меѓу другото, констатира дека политичката положба кај вЕгејците не е еднаква во сите места каде што тие биле населени. Притоа, и покрај настојувањето на властите "Егејците" да бидат порамномерно населени и тоа веројатно заради економски, но и заради политички причини (подобра контрола и спречување на евентуално меѓусебно организирање), самите "Егејци" пројавувале

²⁷ Будно следејќи што се случува со бегалците во НРМ, грчките дипломати во септември 1950 година ги информираат своите сојузници дека "од долгорочен аспект новиот периодичен *Глас на Егејското море* (се однесува на органот на Здружението на бегалците од Егејска Македонија *Глас на Егејците*, б.м.) чии цели се зацртани во додатокот 2 (дел X) веројатно претставуваат сериозен камен на соопнување за било какво можно подобрување на грчко-југословенските односи...". (*Македонците во југословенско-грчките односи*, ..., 248)

²⁸ За период од неколку години, повеќето организации речиси се пасивизирале, а ниту Главниот одбор на Здружението не покажал поголема агилност во активирање на сите организации на теренот. Настојувањата на Главниот одбор преку написи во својот орган, весникот "Глас на Егејците", исто така, дале слаби резултати (ДАРМ, ф: Републички Главен Одбор на ССРМ - Скопје, к-39, *Анализа за ситуацијата сред бегалците од Егејска Македонија во ФНРЈ*, 7.10.1953).

стремеж да се населат во одредени реони или пак се групирале според роднинските врски²⁹.

Ваквото нивно собирање, според поранешното место на живеење или познатство, создавало сериозни проблем, затоа што насекаде каде што тие сакале да се населат не можело да се најде соодветно решение на нивните социјални и егзистенцијални проблеми. Меѓутоа, покрај отежнатото решавање на економските проблеми, за власта во НРМ, поделикатен бил политичкиот проблем³⁰. Покрај нивните заеднички обичаи и начин на живот и погледи кои ги носеле од краевите на Егејска Македонија од каде што биле принудени да мигрираат, тие и во рамките на НРМ покажувале изразита политичка активност. Затоа нивната желба за групирање според поранешното место на живеење и роднинските и пријателски врски најчесто се толкувала со нивните политички убедувања.

Во Егејцитет, бидно следеле што се случува во Грција и во информбировските земји. Особено биле живо заинтересирани за Грција каде што речиси секој имал оставено некој свој роднина или близок, но, каде исто така ги оставиле и своите куќи, имоти, родните огништа и гробовите на своите претци. Интересот, пак за земјите од ИБ, кој секогаш кај властите во НРМ побудувал доза на сомнителност, бил најчесто поврзан со фактот што голем дел од овие луѓе (и Грци и Македонци), во

²⁹ Така, на пример, оние од Костурско и Леринско пројавувале желба да се населат во битолскиот реон, оние од Драмско во Струмичко, од Воденско - во Кавадарци и Гевгелија, Прилеп итн. И покрај групирањето во реони, сепак најголем број "Егејци" пројавиле желба да останат во Скопје. Така во 1953 година било евидентирано дека една третина од нив живеат во Скопје, а биле поднесени 717 нивни молби, од другите помали места во НРМ, за градење станови во Скопје. Желбата за населување во центарот на НРМ била особено силна кај "селаните кои сакале по секаков начин да се ослободат од земјоделската и селската работа". (ДАРМ. ф: ЦК КПМ/СКМ, к-49, док. 72, Извештај од екипата која требаше да ја испита положбата на Егејците, 1953).

³⁰ За доаѓање на неговото семејство од Полска во НРМ, Ставре Џиков запишал: "... На железничката станица во Скопје пристигнавме зимата во декември 1956 година. Моите родители беа третирани како политички емигранти и со полициски цип не однесоа во затворот Идризово, каде што бевме сместени во видани приземни долги згради - прифатилишта. Големата железна врата во Идризово засекогаш ќе ми остане во паметење, иако бев само дете. Три ноќи преспавме во прифатниот логор во затворот и по распитот на моите родители од полициските иследници не одведоа во алот Меркез кај Бит-Пазар. Таму во едно тесно одајче заедно со дедо ми Стојче, кој се прибра од Битола живеевме една година. Македонците кои доагаа од Источниот лагер на комунистичките држави, се карактеризираа како сомнителни и надгледувани од тајната полиција - Управа за државна безбедност - УДБ-а". (Ставре Џиков, *Четвртина емигрантска Македонија*, Аз-буки, Скопје 2007, 22).

првиот момент нашле прибежиште токму во источноевропските земји. Имајќи ја предвид целокупната политичка клима во Југославија за времето на судирот со ИБ (расчистување со реалниот и етикетираниот внатрешен непријател, т.н. приврзеници на Информбирото), јасно е дека нивното политичко држење во овој период било следено со уште поголемо внимание. Не ретко, надлежните органи постојано забележувале дека кај дел од вЕгејците била забележана наклоност кон СССР и Сталин.

Според одредени проценки, најдобра политичка положба меѓу вЕгејците била констатирана во Битола. Составот на бегалците во Битола бил од Леринско, Костурско и Воденско, од оние краишта каде што антифашистичкото демократско движење било најсилно. Скоро секое од овие семејства дало жртви во борбата. Тие, во голема мера, биле политички поиздигнати и точно информирани за теророт над Македонците во Грција и за состојбите во СССР и сталинистичките логори. Заради таквите сознанија не пројавувале желба да се вратат назад или да заминат од НРМ и покрај постоењето одредени проблеми со нивното сместување (стан, вработување исл.).

Прашањето за реемиграција било поставено на дневен ред по завршувањето на Граѓанската војна во Грција, при што бил дециден ставот на грчката десница против нивното враќање. На тој план се водела силна и застрашувачка кампањата во грчкиот печат "против враќањето на бандитите": "Славофоните да останат таму каде што се"; "Ние не ги сакаме овде! Ако се вратат назад - да се испратат на островите" итн. Во истиот дух биле и исказите на некои службеници вработени во Грчкиот конзулат во Скопје, сите на линија на внесување психоза на страв кај "Егејците", страчунато "на тоа, да ги одбие луѓето да бараат враќање"³¹. Психозата и стравот од грчкото насилство, задржувале поголем дел од

³¹ Секретарот на Конзулатот Панајотис Николаидис, кој најмногу контактирал со "Егејците", меѓу другото, зборувал: "Егејците ни се нам големи непријатели и затоа ги мразиме. Ние ќе ги очистиме сите Егејци и веќе почнавме да ги чистиме, нека знаат дека сме Грци... Грција мора да остане сосема чиста само со Грци, а не и со овие Македонци. Еднаш засекогаш ќе се ослободиме од Македонците..." (ДАРМ, ф: Републички Главен Одбор на ССРМ - Скопје, к-39, Народно собрание на НРМ, Извршно веќе, стр. пов. 6, 18.09.1953 г. Скопје, Државном секретаријату за иностране послове - Београд). Положбата на Македонците кои останале во своето родно место во грчката држава била многу тешка. Тие живееле во терор и безаконие"...После пет години од завршувањето на Граѓанската војна, се држат во затворите и во интернација неосудени лица, или осудени врз основа на лажни оптужби..." (ДАРМ, ф: Републички Главен Одбор на ССРМ - Скопје, Секретаријатот на Главниот одбор на Здружението на Македонците од Егејска Македонија, До Извршниот совет на ФНРЈ, 10.08.1953).

бегалците да останат во НРМ, копнеејќи за својот опустошен и одземен дом во Беломорска Македонија³².

Оние кај кои желбата да се вратат назад била посилна од сè, зашто преку границата си оставиле дел од семејството или своите најмили, живееле крајно сиромашно и постојано штеделе од себе и од домаќинството за да имаат со што да си дојдат повторно на своите опустени огништа и таму да го продолжат животот. Кај дел од ВЕгејцитег, имала влијание и пропагандата што доаѓала од информбировските земји. До нив пристигнувале писма во кои се прикажувала идилична слика на хармонија и благосостојба, зашто писмо со поинаква содржина и не можело да излезе пред контролата на органите за внатрешна безбедност во источноевропските земји³³. Затоа, "држењето на Егејците" во НРМ било будно следено и анализирано, особено на оние кои имале контакти со лица од "непријателските" за ФНРЈ, информбировски земји. Во овие земји, навистина била тешка "положбата на борците кои останале доследни на линијата на КПЈ, кои беа затворани, малтретирани и прогонувани. Во Албанија, Унгарија и Романија положбата им беше тешка скоро на сите бегалци, особено во поглед на материјалната положба³⁴.

По смртта на Сталин (1953) и особено по склучувањето на Белградската декларација помеѓу ФНРЈ и СССР (1955), со која одново беа воспоставени југословенско-советските меѓудржавни односи, започна период на извесна релаксација во односите на Југославија со

³² Притоа, со стапувањето на сила на Законот за колонизација на северните покраини на Грција од август 1953 година се зголемувала до крајни граници неизвесноста за враќање во нивните имоти и родни места. Во член 6 од Законот неподвижниот имот на оние лица кои се населиле во странство или недозволено ја напуштиле земјата без пасош од надлежните органи, се смета како напуштен имот. По истекот на 3 години од бегството на споменатите лица, нивниот имот автоматски ѝ припаѓал на државата, со полно право на користење и владеење. Исто така, се одземала во корист на државата и земјата на оние лица кои ја напуштиле во последните две години и се населиле во внатрешноста на Грција. Конфискуваниот имот им се доделувал на новонаселени лица кои можеле да бидат и неземјоделци, од било кој крај на државата. Со ова законодавство кое му противречело на сите меѓународни одредби за правата на човекот и граѓанинот, на Македонците им биле одземени не само националните туку и човековите права да се вратат на својот имот и во својата земја од која биле принудени времено да побегнат (ДАРМ, ф: Републички Главен Одбор на ССРМ - Скопје, к-39, Секретаријатот..., 10.08.1953).

³³ ДАРМ. ф: ЦК КПМ/СКМ, к-27, док. 39, Записник за састанка Бироа ЦК КПМ, одржаног 14 маја 1951 год.

³⁴ ДАРМ, ф: Републички Главен Одбор на ССРМ - Скопје, к-39, Информациска за положбата на бегалците од Егејска Македонија, 13.04.1957.

источноевропските земји. Тогаш донекаде започнува и позабележливото инкорпорирање на вЕгејците во општествениот живот на НРМ. Оваа декларација беше сигнал и за останатите земји од источниот блок да ги обноват прекинатите односи со Југославија. Во тие рамки македонските бегалци барем малку здивнаа од перманентната контрола што врз нив се вршеше и ги засилија своите, дотогаш притаени желби, да се населат во НРМ, како матична држава на Македонците. Меѓутоа, речиси никој од нив, никогаш не се откажа од својот роден крај, од природното право да се вратат на своите корени и да располагаат со своите имоти и имотите на своите претци.

Така, во целокупната голгота која македонскиот народ од Беломорска Македонија ја доживеа под теророт и прогонството на грчките власти, своевидна улога, од наводно идеолошки позиции, одигра приврзеноста на КПГ кон Информбирото. Идеолошко-политичката борба против наводните втитови агенти го покажа до крај неискреното лице на грчките комунисти кон проблемот на решавањето на македонското национално прашање. Шовинистичкиот однос кон Македонците, прикриван во одредени периоди, ќе се јавува повремено на површина со различен интензитет, за конечно да кулминира, во 1988 година, кога раководството на КПГ дефинитивно изјавува дека во Северна Грција нема ништо друго освен Грци. Истовремено, овој дел од грчката држава, освоен по балканските војни во 1913 година ќе биде прекрстен во грчка провинција Македонија. Со пристапувањето на КПГ во таборот на грчките националистички политички фактори, конечно, на грчката политичка сцена беше постигнат консензус во однос на македонското прашање, имено дека во Грција живеал само Грци и дека Македонците се Грци.